

TÉZY O VYSÍDLENÍ ČESKOSLOVENSKÝCH NEMCOV

Danubius (Bratislava)*

I

Transfery veľkých skupín obyvateľstva v XX. storočí sú mimoriadnym historickým fenoménom. Vždy vyvolávali pozornosť politikov a vedcov, pretože boli spojené so zásadnými spoločenskými, politickými, ekonomickými a etickými problémami. Transfery obyvateľstva boli zviazané s najzávažnejšími otázkami uskutočnenia a presadzovania ľudských práv, pretože išlo o násilné donútenie zmeny bydliska, opustenie vlasti predkov, stratu domova, čo sa samo o sebe viazalo na nesmierne ľudské utrpenie, takže boli právom zrovnávané s praxou genocidy, pokiaľ aj doslova neboli skutočnou genocidou.

Ak historicky predchádzajúce transfery (francúzsko-nemeckého a grécko-tureckého obyvateľstva) sa uskutočňovali skôr zásadou reciprocity či menej násilného zásahu proti skupinám obyvateľstva postihnutých transferom a proti ich majetku, *transfery 40. rokov XX. storočia* nesú v sebe vlastnosti mimoriadného preexponovania násilia. Boli plodom totalitných diktatúr, zbožňujúcich režim a štát a niveličujúcich ľudskú osobnosť a jej záujmy. Hitlerovská genocida európskych židov, ako aj transfery obyvateľstva v dôsledku nemecko-ruského paktu z roku 1939, boli predzvesťou alebo súputníčkou aktov, naplno uskutočnených bolševikmi.

Masové násilné transfery celých národných skupín sa uskutočňovali v Sovietskom zväze počas druhej svetovej vojny. Roku 1941 deportovali milión ruských Nemcov z Povolžia, roku 1943 Karačajevcov a Kalmykov, roku 1944 Čečencov, Ingušov a Balcharov zo severného Kaukazu a napokon roku 1945 deportovali krymských Tatárov. Historiografia usudzuje, že tieto transfery boli výsledkom osobných rozhodnutí Stalina a jeho blízkych spolupracovníkov, či orgánov bezpečnosti, o ktorých nevedelo ani politické byro, ani ústredný výbor bolševikov, avšak o ktorých nevyhnutnosti sa vonkacom nepochyvalo. Po násilných aktoch, ktoré mali rozmeru genocidy nasledovali právne akty, kodifikujúce tieto skutočnosti: v júni 1945 dekrét Najvyššieho sovieta zrušil územné útvary transferom postihnutých národnostných skupín na severnom Kaukaze a Kryme. Táto dodatočná legalizácia sa už nemôže zviazať iba na Stalina a druhov. Vysídlovacie akcie v rokoch 1941-1945 v Sovietskom zväze boli uskutočnené mimoriadne brutálne a znamenali fyzickú likvidáciu prevážnej časti depor-

* Pseudonym kryje slovenského historika.

Užívam sa priečne nejedna o hranici, ale o 8. list. 105

tovaného obyvateľstva. Ak ešte 200.000 krymských Tatárov bolo možné obviníť z kolaborácie s okupantom, „toto obvinenie je celkom nepravdepodobné pre obyvateľstvo kaukazských oblastí, do ktorých sa nepriateľ nedostal“ (Aragon). Vonkoncom z tejto kolaborácie nemohli obviníť sovietskemu zriadeniu lojálnych povolžských Nemcov.

Stredoeurópske transfery po II. svetovej vojne sú spojené materskou pupečnou šnúrou so sovietskymi transfermi prvej polovice 40. rokov — použili ich ideu iracionálnej pomsty (historicky hlboko motivovanej, kombinovanej s utilitárnym záujmom územného zisku), orientálno-aziatskú metódu brutality a ich prax; mocensky boli na najvyššej úrovni presadzované Stalinom a celou autoritou Sovietskeho zväzu; predohra k tragédii stredoeurópskych Nemcov tak začína v tragédiu povolžských Nemcov a jej finále sa dovršuje na genocíde krymských Tatárov. Stredoeurópske transfery prekryli orientálno-aziatské transfery ruského impéria *masovosťou* (týkali sa okolo 11 miliónov ľudí), *rozsahom* (zasiahli viacero štátov — Poľsko, Československo, Maďarsko i niektoré balkánske krajiny) a *princípom „kolektívnej viny“* (všetkých Nemcov za vyvolanie II. svetovej vojny a za jej masakry).

Na kultúrnej vrstve národov, v ktorých mene sa diali akty vysídlenia, leží morálna ľarcha vyplňovala sa s týmito problémami najdosažnejšieho aktu porušovania práv človeka. Sovietska nerežimová historiografia (Grigorenko a iní) a literatúra (Solženycin) proti oficiálnemu tabu a tým aj mlčanlivosti oficiálnej historiografie otvorili tento problém. Pomohli tak zaviedla sa súdnej a mysliacej časti obyvateľstva ľarchy viny, uskutočnenej voči trýznenným národom, za ktorú sa totalitný režim rád skrýva, vydávajúc ju za vôle národa. Avšak vysídlenie stredoeurópskych Nemcov nenašlo predovšetkým doma kritikov. Československí historici sa problému odsunu vyhýbali vzhľadom k neprekročiteľnému tabu oficiálnej linie, ktoré trvá dosiaľ. Niektorí historici transfer čs. Nemcov prijímali ako samozrejmosť, niekto ho však vehementne hájili (najvýraznejšie známy fakzifikátor Václav Kráľ), pričom aj krásna literatúra podala v riešení tohto problému dôkaz katastrofálneho zlyhania všetkých ľudských hodnôt (predstavovaná *Nástupom* Václava Řezáča). Archivy týchto — dnes socialistických — štátov, ukrývajúce bohatstvo materiálu o vysídlení Nemcov, sú aj po troch desaťročiach prisne uzavreté dokonca aj pre renomovaných režimových historikov. A tak transfery Nemcov zo stredoeurópskeho a východoeurópskeho priestoru spracúva západná a emigrancká literatúra, v mnohom kolisajúca medzi antinemeckým nacionálizmom a objektívnym hľadaním historickej pravdy.

Nemecká historiografia a literatúra problém vysídlenia Nemcov spracovala a podrobne dokumentovala, pričom v nej prevažuje pozícia vyhnanecká. V bádani sa pokračuje aj ďalej na polooficiálnej úrovni zbieraním dokumentácie o násilií, spáchanom v čase transferov. Avšak to je nemecká záležitosť, ktorá neospravedlňuje čs., poľských, maďarských a iných historikov v ich mlčaní — skorej naopak.

Za najzávažnejší však považujeme fakt, že československá nerežimová historiografia a literatúra nenašla dostatok morálnej odvahy, ani materiálovej fundovanosti postaviť sa otvorene k tomuto problému, ktorý historicky znamená dočasné ukončenie stáročného súžitia česko-nemeckého, zavŕšenie dlhej historickej etapy, „dekolonizáciu“ Československa. Hoci už od polovice 60. rokov sa na vedeckých konferenciach tu a tam vznášal problém vysídlenia čs. Nemcov, formulovaný skôr ako *mravný problém* („kto má právo vyrhnúť stáročnú civilizáciu?“), než ako solidne študovaný a erudovaný vykládaný historický proces; takým zostal aj do času československej reformy v roku 1968, interpretovaný v známej brnenskej diskusii J. Procházkom, V. Blažkom a predovšetkým M. Hüblom. Od toho času diskusie o transfere prestali, pretože vedecké tvorivé kolektivy režim druhej okupácie rozohnali; prestali však aj napriek skutočnosti, že násilie, spáchané na troch miliónoch čs. Nemcov mohlo v obecnom i konkrétnom prejave násilia na čs. historikoch priniesť hlbšie pochopenie týchto problémov, násilie, prežité na vlastnom tele a vlastnom osudem drasticky otvára historikovi cestu k pochopeniu obecnej podstaty násilia, ktoré režim vykonával po desetročia na celých skupinách a vrstvách obyvateľstva. Je to sice tvrdá, ale užitočná cesta k poznaniu, ktorému by režim druhej okupácie najradšej všetkými prostriedkami — najmä donútením historikov k fyzickej drine chcel zabránil. Riešenie problému bolo sice na prvý pohľad okupáciou prerušené, ale zároveň aj urýchlené. Pred čs. spoločenskými vedami, skôr však pred jej prenasledovanými jednotlivcami či kolektívmi *vzniká povinnosť pocitivo a dôstojne sa vyporiadať s problémom vysídlenia čs. Nemcov, pomáhať zbavovať národ viny, zahalenej do kolektívnej mlčanlivosti a tichého schvalovania*, čo režim vo svojich dôsledkoch si vykladá ako svoju podporu. Avšak aj tu, v národnom kolektive v tomto smere nastáva diferenciácia, pred okupáciou sotva badateľná: na začiatku 70. rokov, keď v súvislosti s normalizačiou vzťahov s Nemeckou spolkovou republikou bola v obmedzenom a prisne utajovanom vnútrostátnom prieskume verejnej mineky daná otázka, čo súdite o transfere čs. Nemcov, vyše tretina respondentov odpovedalo, že šlo o zbytočnú, ekonomicky a morálne škodlivú skutočnosť, pri čom transfer odsúdili v zásade. Na verejnoscť tieto názory neprenikli, *všeobecné mlčanie a prešlapovanie nad týmto otvoreným problémom predlžuje vládu moralne neudržateľnej situácie*. Skôr sa prikláňame ku Kohákovým poznámkom o transfere ako o použití násilia proti celej skupine Judí, ktorí sa previnili národnosťou, než k vývodom prof. Mastného, ktorý vidi v Benešovej koncepcii transferu štátnický čin.

Transfer československých Nemcov je predovšetkým záležitosťou štúdia československej historiografie a pisomníctva, našim otvoreným, obchádzaným a často trápne interpretovaným problémom.

II

Transfer troch miliónov č. Nemcov (úradné pramene udávajú

2.296.000 osôb) predstavoval vysídlenie československých občanov nemeckej národnosti. Prezident ČSR dr. Eduard Beneš a čs. vláda v emigrácii, a potom aj po oslobodení na domácej pôde, dôsledne vychádzali pri dožadovaní sa medzinárodných práv z kontinuity ČSR, z jej územnej celistvosti a vnútornej integrity. Ak sa neuznávalo teritoriálne ulúpenie pohraničných oblastí a juhoslovenského územia, či Podkarpatskej Rusi a uplatňovali sa plné nároky na predmníchovské štátne čs. hranice, týkalo sa to plne aj obyvateľstva, sídliaceho na tomto teritóriu a záasadného neuznávania všetkých právnych aktov okupanta, včítane zmeny štátnej príslušnosti čs. občanov. V tejto koncepcii nebolo možné robiť výnimky, ak mala byť uznaná ako celok: dožadovať sa predmníchovských hraníc a pritom nedbať o obyvateľstvo tohto teritória. Čs. Nemci a Maďari boli československými štátnymi príslušníkmi a ich dočasné zmenenie štátnej príslušnosti v dôsledku násilných aktov okupanta bolo od začiatku — práve tak ako mníchovské rozhodnutie — neplatné.

Vysídlenie čs. Nemcov (v súvislosti so stredoeurópskymi transfermi), ktoré bolo najväčším slahovaním národov v novšej histórii, predstavovalo teda násilné deportovanie troch miliónov obyvateľov, obývajúcich od XIII. storočia (a postupne osídľujúcich) pohraničný priestor českého kráľovstva a niektorých území uhorského Slovenska, pozdejšie rakúskej, či rakúsko-uhorskej monarchie a napokon samostatnej ČSR: bolo to vysídlenie celej jednej civilizácie (chápanej vo vertikálnom, historickom zmysle), vyvijajúcej sa v kontinuite vlastnej a v súvislostiach českých dejín. Geografické určenie sídla tejto civilizácie (či kultúrneho spoločenstva), akoby symbolicky uzavretej prstencom českých pohraničných hôr spôsobilo, v neustálom stretaní sa s českým národom a južnou, rakúskou civilizáciou, že čs. Nemei sa politicky a mentálne vyvijali nezávisle a politicky aj často protikladne k nemeckej, najmä veľkonemeckej, pruskej civilizácii.

Čs. Nemei zohrali v československom priestore špecifickú ekonomicko-sociálnu a kultúrnú úlohu, ktorá vytvorila trvalý pozitívny prínos pre túto oblasť, od skultivovania ľažko dostupných hornatých krajín, zcivilizovania pohraničia, až po vytvorenie špecifickej pražskej nemeckej kultúrnej vrstvy. Stáročiami sa stali plodmi a deľmi tejto zeme. Veľkonemecký smer, ktorý medzi čs. Nemcov začal prenikať od konca XIX. storočia, nedosiahol tu patrnejšej prevahy: posledných niekoľko rokov predmníchovskej republiky, keď sa tento smer medzi čs. Nemcami presadil nemôže ex post zvrátiť stáročný civilizačný trend, ani cítenie, tradíciu, mentalitu obyvateľstva, jeho zakotvenosť v priestore a čase. Nemožno ztotožňovať stáročný historický vývoj s niekoľkoročnou poslednou skutočnosťou; K. Henlein a K. H. Frank neboli organickým dôsledkom vývoja, či akýmsi „vyústením“ toku tejto civilizácie na našom území, ale momentálnej historickou anomáliou, nesúvisiacou so zmyslom historickej kontinuity čs. Nemcov. Prijal opačnú tézu znamená tvrdiť, že nemecké dejiny vyústili v III. riši a v A. Hitlerovi a že celý predchádzajúci vývoj nemeckých kmeňov a pozdejšie národa bol iba pripravou k tomuto

vítazstvu: takéto ahistorické deformácie, vznikajúce z pera dvorných historikov poznáme: celý historický vývoj Československa bol iba ľažkou predohrou k poslednému výkriku dejín — socialistickej epochy. Ztotožnenie Henleina a silnejúceho veľkonemeckého prúdu, inklinujúceho k prušiactvu, znamená násilnú, utilitárnu aplikáciu a zdôvodnenie „kolektívnej viny“ čs. Nemcov na zániku ČSR. Päť či sedem rokov posledného vývoja nemôže vyvrátiť zmysel a smerovanie 5-7 storočí historického vývoja čs. Nemcov. Transfer čs. Nemcov tak znamenal zbavenie sa vlastnej československej populácie, civilizácie tohto priestoru, vyvinuviacej sa v tomto geograficko-historickom prostredí. Aj preto je predovšetkým československou záležitosťou a to nielen populačne (až po 40 rokoch sa dosiahol stav z roku 1935 — 15 miliónov občanov), ale aj ekonomicky, politicky a najmä morálne. Pri zdôvodňovaní oprávenosti vysídlenia čs. Nemcov sa často opakuje argument, že zo všetkých stredoeuropskych krajín sa čs. Nemei tešili najväčším slobodám a výhodám. Tento argument svedčí o historicky pokrokových kvalitách parlamentnej ČSR. Nepripomína sa už tak často, že až na prvé mesiace ČSR českoslov. Nemei hľadali cestu k lojalite a spolupráce s čs. vládou (najmä v 20. rokoch) a že až keď veľká hospodárska kríza v prvej polovici 30. rokov vyostriła sociálne napätie v ČSR, ktoré v nečeských národnostach nadobúdalo výrazný nacionálny aspekt, dochádzalo k sociálnej a nacionálnej demagógii.

Bola to práve Komunistická strana Československa, ktorá podnecovala, organizovala a viedla masové sociálne hnutia čs. proletárskych nemeckých vrstiev a ktorá neprestávala tvrdiť, že sociálne a národnostne utláčané menšiny — Nemei, Maďari, Slováci, Ukrajinci, Poliaci — nemôžu sa v ČSR cítiť ako doma a teda právom nepovažujú čs. štát za svoj. Na základe toho KSČ už roku 1931 žiadala pre menšiny úplnú autonomiu. Pozdejšie, po II. svetovej vojne, KSČ na tieto skutočnosti akoby zabudla.

Nemožno zbavovať československé vlády predmnichovskej republiky za časť zodpovednosti, že neriešením, resp. nevčasnym ustúpením sociálno nacionálnym požiadavkám a právam čs. Nemcov de facto podporili vzrast veľkonemeckého prúdu a Henleinovho vplyvu v čs. Nemcoch. To, čo prezident dr. Eduard Beneš predkladal čs. Nemcom v čase nútze a krízy roku 1938 vo svojich niekoľkých plánoch, mohlo sa predložiť už roky skôr, čím by sa v značnej miere vzal vietor z plachiet Henleinovej demagógii; avšak vtedy už bolo pozde.

Henleinovské ako aj horthyovské či Judácke hnutie za prvej republiky je neoddeliteľnou súčasťou vtedajších historických reálií, plodom doby a nie volontaristickým výstrelkom tej či onej nacionálnej skupiny. Hoci sa ináč na predmnichovskú republiku najmä z komunistického tábora *po roku 1945* neprestávala valiť kritika a odsudzovanie pre neriešenie sociálnych a národnostných problémov menšín, ako aj Slovákov. Nemei z toho boli vynechávaní, aby tak dostatočne vynikol volontaristický, vrtošivý a protičeský charakter čs. Nemcov. Bolo to dobré pre momentálne ciele režimu, nie je to prijateľné pre historické bádanie. Vina čs. Nemcov na roz-

bití ČSR je v značnej miere aj vinou politiky režimu a politiky vlád, včitane politiky prezidenta ČSR. Tento argument sa nepripúšťal, pretože odporuje akcentu absolútnej „kolektívnej viny“ čs. Nemcov na rozbití štátu a dokonca na vyvolaní II. svetovej vojny (Benešova argumentácia). Takže aj po tejto stránke — zodpovednosti za viny — problém čs. Nemcov predmníchovských zostával problémom čs. Nemcov po roku 1945: *mal byt riešený doma*.

Totalitný režim nacistického Nemecka a okupácie českých krajín zatiahol mnohých čs. Nemcov do zločinného aktivizmu, čo sa prejavilo najviacej na vyhnani vyše 100.000 Čechov z pohraničia (v rokoch 1938-1939), v službách okupanta na českom území ako aj v službách armády a polície. To všetko boli akcie zločinnosti, ktoré mali byť trestané individuálne: jednotliveci, uskutočňujúci násilie, mali byť pohnaní podľa miery svojej viny pred súd národa, proti ktorému sa tak ľažko previnili. Avšak tento pojem individuálnej viny bol zastrený „kolektívou vinou“ všetkých čs. Nemcov. Dnes už predsa poznáme, čo dokáže totalitný režim urobiť s národom (a najmä v čase vojny a všeobecného teroru), ako ho vtiahne mnohými prostriedkami k súhlasu so svojou politikou a ako znásilní národ. Avšak sociologický vzorec aktivizmu v totalitnom štáte sotva presahuje 10-15 % obyvateľstva; ostatní sa „vezú“ s formálnym schvaľovaním politiky režimu (účasť vo volbách a iných obecných akciach režimu). Pri všetkom zveličení môžeme konštatovať, že aktivistická nacistická a fašistická skupina v čs. Nemcoch nepresahovala 300-500.000 osôb. Tito čs. Nemci, ktorí mali pôvodne čs. štátne občianstvo, a ktoré im podľa vyššie spomenutých zásad neuznania právnych aktov okupanta patrilo, mali byť podľa platných čs. zákonov súdení a odsúdení pre činnosť proti ČSR, pre zločiny proti čs. obyvateľstvu a v prípade prisúdenia najvyššieho trestu z ČSR vysídleni.

Transfer postihol aj pôvodné české obyvateľstvo. Za zločincov bez práv a domova boli prehlásení aj česki manželia a manželky Nemcov a ich deti. Do transferu zaradčovali české deti, ktoré nemecky ani nevedeli, a Ľudi, ktorí zostávali Čechmi; hoci sa uznával princíp zmiešaného manželstva pre neuplatnenie odsunu, ten sa však uplatňoval iba sporadicky a náhodne. Zvolenie Nemca za životného druha znamenalo dopustiť sa zločinu!

Sám transfer tak vychádzal z hlbín iracionálnej pomsty, všeestranne sa vyhýbajúc dôkladnej analýze a skutočného poznania rozsahu a dosahu viny čs. Nemcov. Napokon aj sám v sebe vykazoval nesmierne nezrovnalosti: nemeckí odborníci, potrební pre priemysel, neboli zrazu „zli“ Nemci,

potvrdilo sa im pôvodné čsl. štátne občianstvo a mohli zostať doma. Mnohí aktivní fašisti, ktorí predtým udávali českých Ľudí a nemeckých antifašistov ochotne sa ponúkli novej štátnej moci a udávali čs. Nemcov; ak mali naviac dostatok prostriedkov (šperky, zlato, peniaze ap.), vykúpili sa a zostali. A napokon aj ti fašisti, ktorí si trest zasluhovali a boli odsúdení na dlhoročné žaláre v ČSR, boli po ročnom, dvojročnom väznení urýchlene prepustení a odsunuti; minister spravodlivosti dr. Prokop Drtina to zdôvodňoval, že po uplynutí lehoty na odsun, ktorú veľmoci stanovili, z

väzenia prepustení Nemci po odpykani trestu by zostali v ČSR, a tak sa im radšej trest odpustil, aby bol uplatnený trest vyšší, trest odsunu.

Nemeckým antifašistom sa doporučovalo odišť s „pomýleným“ obyvateľstvom a prevychovávať ho: iba tejto časti čs. Nemcov dovolili odviezť si väčší osobný majetok (obyčajne pol vagóna). Avšak mnohí antifašisti s principom totálneho vysídlenia nesúhlasili a najmä keď zpoznali metódy, akými sa transfer uskutočňuje, odišli na protest sami.

Samotný princíp transferu vykazoval v celostátnom meradle základnú anomáliu: hoci Košický vládny program a potom aj postupimské rozhodnutie viacnych mocností automaticky predpokladali vysídlenie nemeckého a maďarského obyvateľstva, toto sa uskutočnilo iba u čs. Nemcov, hoci, uplatňujúc vtedajšiu argumentáciu, vina za rozbitie republiky u slovenských Maďarov nebola menšia, ak v dôsledku ich irendentistickej činnosti bola odtrhnutá a okupovaná tretina slovenského územia. Tu odsunuli iba niekolko tisíc najaktívnejších nyilašov, zatiaľ čo vlastný transfer mal byť riešený výmenou obyvateľstva na zásade reciprocity; na nej aj zlyhal. Na prípade maďarského obyvateľstva sa názorne ukázalo, že zásadné otázky možno riešiť aj celkom iným, humánnym spôsobom, ktorý nebude v sebe obsahovať barbarský prvok vytrhávania stáročnej civilizácie. Argumenty, že Maďarsko sa vtedy pretváralo na židovú demokraciu, sotva obстоja, ak napríklad sovietska zóna Nemecka dávala tiež záruku nového politicko-sociálneho vývoja. Avšak boli to práve Rusi, ktorí najneochotnejšie prijimali do svojej zóny vysídlených čs. Nemcov, práve tak, ako ešte v čase „divokého“ odsunu odmietali ich prijímať vo svojej zóne v Rakúsku. Odmietli prijať desaťtisice brnenských a juhomoravských Nemcov a keď, tak uplatňovali aj tu zásadu recipročného spôsobu výmeny obyvateľstva: za každého čs. Nemeča bude vysťahovaný (vymenený) jeden viedenský alebo rakúsky Čech.

Vysídlovanie čs. Nemcov vykazovalo tak náhodné prvky nesystematičnosti a voluntarizmu, nebolo ideove, politicky a organizačne pripravené a bolo uskutočňované skôr iracionálne, živelne, ad hoc, než logicky.

Na vysídlenie čs. Nemcov za takýchto pomerov ľažko doplatili Lužickí Srbi, do územia ktorých bolo dirigované premrštené kvantum vysídlecov; svojim spôsobom sa tak dielo činnosťou úradov, ktoré uplatňovali protislovanský odpor v sovietskej zóne. Ukázalo sa, ako Rusom pramálo záležalo na lužických „slovanských bratoch“: predimenzovanie čs. Nemcov na ich území malo za následok podstatné urýchlenie ich asimilácie a konečné splynutie s nemeckým etnikom.

III

Princip „kolektívnej viny“ čs. Nemcov, kombinovaný s brutálnym násilím bol určujúcou metódou transferu, presadzovanou najmä Rusmi avšak aj Angličanmi (Churchillov výrok: „Dobrý Nemec — mŕtvý Nemec!“) a

Američanmi. Ruské kalkulácie boli zjavné: odsunutím polských a čs. Nemcov, za čo sa mocensky zasadili, mohli uplatniť požiadavky teritoriálnych zmien voči obom štátom; nemohli nič stratíť: za uvolnené české pohraničie pre český národ mohli požadovať spokojne Podkarpatskú Rus: za východné Prusko a hranice na Odre a Nise zas na Poliakoch východo-polské historické teritoriá, čo aj učinili.

Účasť západných veľmoci na príprave a konečnom schválení transferu bola podmienená ich pocitom viny na Mnichove, resp. trpného prihliadania k tomuto vývoju. Prezident Beneš s týmto faktom „viny Mnichovom“ argumentoval nielen Rusom, aby im odôvodnil nátlak vo veci transferu na západné mocnosti, ale pripomínať to v rôznych súvislostiach aj predstaviteľom Anglicka a USA. Od počiatočného zmiémania a váhania sa (po Benešovej ceste de Moskvy) s výhradami pripojili k myšlienke totálneho transferu. Ich rozpaky na výsledkoch Postupimi však nič nemenia, ak Beneš tu dôkladne využil Stalinov tlak na nových vládnych predstaviteľov západných mocností. Zo strany západných mocností bol transfer aktom trestu a represie, ktorým zmývali časť viny za Mnichov a ziskávali si náklonnosť Československa, avšak prakticky nič neziskali.

Ruská účasť však bola podstatne iná. Okrem spomínaných teritoriálnych záujmov sa aj u Rusov presadil princíp pomsty za nacistické násilie na vlastnom území, ale mal tu význam aj nekontrolovatelný spôsob vyberania si reparácií (vývoz majetku, celých tovární z českého pohraničia) a zabezpečenia si dôležitých zdrojov pre povojnový vývoj (zabranie českoslov. uranových zdrojov). Najdôležitejší však bol princíp *budúcej historickej zviazanosti* (večnej vdačnosti) s národom, ktorý *de facto uskutoční transfer pod ich mocenským patronátom*.

Princíp „kolektívnej viny“ bol určujúcim faktorom v politike čs. vlády voči čs. Nemcom. Prezident Beneš označoval čs. Nemcov za iniciátorov II. svetovej vojny, v čom tkvela podstata jeho interpretácie „kolektívnej viny“ Nemcov („Za Hitlera, Henleina a Himmlera je zodpovedný celý nemecký národ“). Ale ztotožnenie sa s princípom „kolektívnej viny“ značí stotožniť sa s totalitnou ideologiou antidemokratických režimov, znamená predlžovať ich životnosť a obľudnú prax.

V duchu „kolektívnej viny“ bol uskutočnený transfer čs. Nemcov. Viďaz, ktorým bol aj československý štát, sa *pomstil*. Použil tie isté metódy ako okupant, ak ich ešte aj nezdokonalil. Viďaz akoby tu zabudol na svoju diametrálnu odlišnosť chápania ľudskosti a ideálov humanity.

Pred čs. verejnosťou sa roky táto skutočnosť kamuslovala do fráz o tom, čo „cheel“, „plánoval“ — ale neuskutočnil nepriateľ; v porovnaní s inými národmi sa tu neudiala žiadna katastrofa. Keď bolo Poliakom z českej strany vytýkané barbarské vyháňanie nielen Nemcov ale aj Čechov (zo Sliezka a Tešínska), argumentovali, že majú na to morálne právo, že zatiaľ čo každý piaty Poliak padol, český národ za vojny početne vzrástol, čím poukazovali na oprávnenosť *svojich* násilných metód vyháňania Nemcov z východného Pruska, zatiaľ čo používanie týchto metód upierali národu,

ktorý vojnou utrpel nezrovnateľne menej. Keď sa aj doma vyskytol kritický hlas, že zatiaľ čo Jugoslávci tvrdo bojovali proti nemeckým okupantom v čase vojny, avšak po vojne sa k civilnému nemeckému obyvateľstvu Jugoslávie zachovali veľkoryso a zhovievavo, bol rýchlo umlčaný. Nepripúšťal sa fakt, že aj národy Jugoslávie boli podstatne viacej postihnuté ztratami na ľudoch a majetku než český národ. Tento argument sa vzťahoval aj na Slovákov, ktorých územím sa prehnala vojna a vyžiadala si ľažké obete. Prečo teda v tomto národe toľko surovosti, keď dôkazov o kolaborovaní celých skupín a vrstiev obyvateľstva — najmä lavinovitého udavačstva — bolo dosť? Možno práve preto!

A táto surovosť sa prenášala aj na tých 150.000 čs. Nemcov, čo zostali v Československu, akoby tu na vyhnanie nadväzovali metódy ešte rafinovanejšie: vyše 20 rokov sa im upierali práva menšiny, hoci predtým „zašizovaní“ Maďari ich dostali ihned, nehovoriac o preferovaných Rusinoch („Ukraincoch“); v Ľudovodemokratickom a socialistickom Československu boli vystaveni násilnej asimilácii, odnárodnaniu, strate reči a kultúry — bez škôl a národných inštitucii. Používanie metód násilnej asimilácie, ktoré národy Čechov a Slovákov vo svojej historii poznali a zažili viac ako dosť, tvorí jednu z najtmavších stránok dejín tohto štátu. Aj tu prežival duch prvého okupanta so svojou praxou germanizácie. Predpokladalo by sa, že práve národy, ktoré na vlastnom osude zažili záhubu odnárodnovania, budú obzvlášť citlivé proti tejto pliage; avšak vývoj po II. Svetovej vojne tu ukázal opak.

Vysídlenie čs. Nemcov sa tak dialo v časoch slobody českého a slovenského národa. V jej čase sa robil transfer: ústecký masaker a brnenský (juhomoravský) pochod smrti sú iba najviditeľnejšími výšinami tejto tragédie tisícov bitých a ubitých v „divokej“ fáze transferu (máj-november 1945); sem patria stovky sebevrážd ako dôsledok transferu; sem patri vyčinanie Revolučných gárd v zberných táborech, ktoré v ničom nezaostali za fašistickými koncentrákmi; tu umierali novorodeňatá a malé deti v dôsledku plánovaného a koordinovaného obmedzovania potravin, ponižovania, odpierania právej pomoci a ochrany, verejné bitie a urážanie a vôbec morálny a fyzický teror proti čs. Nemcom. Upalovanie Judí na kandelábroch v Prahe, cez verejné popravy, ktorým prihliadali deti, sa diali predovšetkým v prvých týždňoch po oslobodení; ale ešte aj v júli 1945 bolo možné verejne zastreliť na ulici Nemea a ešte 1946 brnensky Zemský národný výbor konštatovať vyháňanie Nemcov z domov, lúpenie ich majetku, ich bitie a všemožné šikanovanie, čo prísne zakázal. Proti čs. Nemcom všetkých vrstiev, tried, bolo postupované tak, ako postupovali nemečki fašisti a gestapáci proti židom; včítane verejného označenia (pásky na rukách), zvláštnych potravinových listkov, objemu osobných zavazadiel, ktoré si mohli vziať, transporty v nákladných vagónoch („dobyťiaci-koch“), sústreďovanie v zberných táborech. Postupovalo sa proti ním tak, ako proti väzňom v koncentračných táborech fašistického Nemecka na sklonku vojny, včítane pochodov smrti.

Toto všetko bolo uplatňované voči čs. Nemcom, ktorí sa previnili svojou národnosťou, čo tvorí najotrasnejšiu kapitolu čs. dejín. Plná zodpovednosť za tieto výčiny padá na povojnové čs. vlády socialneho demokrata Zd. Fierlingra a komunistu Klementa Gottwalda, na mocenské orgány štátu (vedené ministrom vnútra komunistom Noskom) a špeciálne útvary čs. armády (Svobodovej), ktoré odsun organizovali a uskutočnovali. V obecnom zmysle to možno však považovať aj za zlyhanie národa v čase, keď ostatné národy boli oslobodené. Vývoj mnohych retardačných prvkov v našom národnom organizme, ktoré vidíme vrcholiť v prvej polovici 50. rokov a ktoré v mnohom prežívajú dodnes, nezačína po zmocnení sa moci komunistami roku 1948, ale práve už roku 1945.

IV

Rozhodujúcim iniciátorom a teoretickým zdovodňovateľom transferu čs. Nemcov bol prezident dr. Eduard Beneš. Názory rôznych odbojových skupín, vrstiev obyvateľstva či jednotlivcov už od začiatku prvej okupácie boli pre mocensko-politicke riešenie problému nerozhodujúce, hoci možno priplutiť ich vplyv na vývoj Benešových názorov na transfer. Od pôvodných úvah-vtiahnuť predstaviteľov emigrácie čs. Nemcov de exilovej vlády a jej orgánov (Jaksch) a spolupracovať s nimi, sa názory Beneša (najmä po lidickej tragédii) vyvinuli v presvedčenie o nerealizovatelnosti povojnového súžitia s čs. Nemcami a v prijatí plánov na násilné vysídlenie.

Prezident Beneš bol vedený pocitom odvety za rozbitie čs. štátu, ktorý však nerozbili sudetski Nemci, ale jeho pád bol zpôsobený rozkladom versailleského systému a ustupovaním západných mocností pred Hitlerovou agresivitou.

Na Benešovu obranu je možno uviesť, že ako dieľa liberalizmu a parlamentarizmu, či už v rámci konštitučnej monarchie, alebo parlamentnej republiky v prvých desaťročiach XX. storočia nepochopil manipuláciu totalitných systémov (včítane totalitných politických strán) s veľkými skupinami ľudí a rozhodnutie a činy celých týchto sociálnych skupín či menšíň (čs. Nemcov) pokladal a vydával za výsledok myslenia a konania slobodných ľudských osobností a teda aj plne zodpovedných za svoju činnosť. Hrôzy II. svetovej vojny (tohto definitívneho krachu liberalizmu z konca XIX. a začiatku XX. storočia) akoby ho v tomto presvedčení upevnili; Beneš pri všetkej svojej diplomatickej chytrosti nemohol pochopiť Stalina a motiváciu jeho rozhodnutí, pred ktorými napokon stál ako ohurený: Oklamal ma! Isto sa podivil, ako toto rýchlo pochopil Gottwald a ako vehemennne — viac než on s národnými socialistami — dôsledne presadzoval transfer.

Jedným hlavných bodov Benešových moskovských rokovani v decembri 1943 bol práve transfer; z neho vychádzal, k nemu sa vracaal a on zabral aj najviacej argumentov — bola to červená niť, tiahnuca sa celým jeho jed-

naním. Za podporu v *tejto hlavnej veci*, v ktorej ho ešte vonkonom nepodporovali západné mocnosti, slúbil Sovietom čo najužšiu zviazanosť ČSR s východnou veľmocou. Podľa moskovských rokovania mal byť nemecký majetok základom všeobecného znárodenia a socializácie ČSR, štrukturálnej sociálnej premeny ČSR. Beneš prisľúbil viesť a vyhrať boj aj s českou buržoáziou, ak by kládla odpor. Hoci mu Rusi nedovolili trestať Slovákov tak ako chcel a odmiel tu účasť, v prípade čs. Nemecov mohol očakávať plnú podporu. Za ruskú pomoc násilného vytrhnutia Nemecov v ČSR dr. E. Beneš v decembri 1943 v Moskve slúbil to, čo malo pre suverenitu a slobodný vývoj štátu osudový význam. Jozef Stalin ako geniálny stratég ruského impéria vytušil, k čomu sa mu tým český národ (a historicky ruskému impériu) na stáročia zaväzuje; naviae bez rizika, pretože transfer sa konal nie na ruský, ale český účet. Stalin sa toho pevne chopil a v Postupimi najdôslednejšie a najráznejšie presadil transfery stredoeuróp. Nemecov, ak mal k tomu aj územné zisky. Musel vyvinúť značný nátlak na nových predstaviteľov Anglicka a USA, lebo živelná „divoká“ fáza odsunu z Československa vyvolala najmä v Anglicku búrku rozhoršenia, stala sa predmetom parlamentných debát a interpelácií, tlač kritizovala jej barbarské metody, ľudské uskutočnenie transferu sa stalo aj podmienkou rokovania o požičke Československu.

Historická zodpovednosť Beneša — vo vnútropolitických reláciách — za vysídlenie Nemecov je v tom, že transferu dal v jeho počiatočnej fáze podnet k nevidanej brutalite, a to výzvou „*vylikvidovať Nemecov*“ vo svojej prvej verejnej reči v Prahe. „*Vylikvidovať*“ znamenalo nedvojzmyselné *civiliizačne vytrhnúť*. Nová, v histórii Čechov nevidaná vec si vyžiadala aj sémantický novotvar.

Keď sa Beneš čoskoro presvedčil, ako jeho výzvu pochopili mocenské orgány a široké vrstvy ľudu k „excesom, nehodných zeme Masarykovej“ (jeho formulácia), musel sa proti nim „velmi rozhodne postaviť“ a verejne ich niekoľkokrát kategoricky odsúdiť a pranierovať (napr. vo svojej reči na Mělniku 14. X. 1945). Jeho vystúpenia však na brutálnej praxi vonkonom nič nezmenili, hoci tvrdí opak! Prenasledovanie čs. Nemecov pokračovala aj nadalej, a to aj v rokoch 1946 a 1947.

V

Avšak najväčší politický kapitál vo vnútroštátnej politike z transferu nevyťažili národní socialisti — ale komunisti. Keď po počiatočnom zaváhaniu (po Benešovej iniciatíve v Kremlí) zistili, aký aktuálny politický fenomén pre český národ transfer predstavuje, plne sa ho chopili, prakticky rýchlo prekonávali počiatočné zaskočenie národnými socialistami a im vlastnou vervou začali transfer uskutočňovať. Ich tlač najdôraznejšie, najvytrvalejšie a najdlhšie hájila princip totálneho transferu a jeho úplného uskutočnenia. Nimi riadené Revolučné gardy, pohotovostné pluky armády,

milicie a závodné výbory sa vo vzťahu k čs. Nemcom chovali najbrutálnejšie. Hoci ich internacionálna povinnosť, ktorou sa vždy tak vehementne oháňali, zaväzovala chovať sa zhovievavo k nemeckým antifašistom a k nemeckým proletárom, uznávať prednostné zásluhy čs. Nemcov pri založení, budovani a existencie komunistiekého hnutia v ČSR, zahodili túto zástavu internacionalizmu a nepoznali viacej nemeckých súdruhov, proletárov a robotníkov; akoby pre KSČ nemeckí antifašisti, bývalí sociálni demokrati a komunisti neexistovali. Túto svoju taktiku vo vzťahu k nemeckým proletárskym vrstvám podriadili svojej strategicj líni — dobytia politickej moci, a v tom im každý prostriedok bol nezbytný. Boj o moc zahalovali heslom získať (dobyť) väčšinu národa. A sám vodca strany Klement Gottwald, aby nepoškodil tento hlavný záujem strany, vymazal zo svojho slovníka na verejných vystúpeniach a prejavoch až do roku 1947 „nemecký antifašista“; použil ho iba ojedinele a váhavo na prísně uzavretých partajných fórách, vždy však zo zákazom publikovania. (Až po mnohých rokoch, keď boj o moc bol rozhodnutý, publikovali tieto prejavy.) Pre KSČ a Kl. Gottwalda platil princíp „kolektívnej viny“ čs. Nemcov bezozbytku.

A bol to aj rozhodujúci podiel komunistov, ktorí vyhlásili nielen požiadavok úplného odsunu, ale aj zničenia všetkého, čo Nemcov ako národ priponíma. Preexponovaná, umele vyvolávaná nenávisť proti všetkému nemeckému — a to z najvyšších miest — zachádzala nielen ku grotesknosti (pisanie Nemecky a Nemecko s malým „n“), ale k totálnemu ťaženiu proti nemeckej kultúre vôbec. Bol to komunistický minister školstva a osvety univ. prof. Zdeněk Nejedlý, ktorý s okamžitou platnosťou zrušil všetky nemecké školy — od najnižších po vysoké — v Československu, nestarajúc sa, kde sa tieto deti budú učiť celé roky do ukončenia transferu (do roku 1947). Z jeho ministerstva padala nenávisť aj na Goetha a Schillera, Kanta a Hegela a hoci bol vzdelením muzikolog, odrazu „moji Pražané“ zakázali hrať „svojho“ Mozarta, lebo zistili v ňom Nemecka a ešte rok po oslobodení ho komunistické ministerstvo, vedené muzikologom Nejedlým zakazovalo hrať, spolu s Beethovenom.

Kapitoly dejín vzťahu k čs. Nemcom, svojim bývalým súdruhom v čase transferu patria k najhľadanejším v celej historii strany. KSČ úplne prepadla nacionálnemu šovinizmu a vzdala sa posledných zbytkov internacionalizmu a humanizmu. (Preto tiež komunistickí historici túto súvislosť delikátne obchádzajú.) Najpočetnejšia časť transferu — proletárske vrstvy — nedočkali sa zastania z tej strany, v ktorej princípe malo byť ochránenie utláčaných. Naopak, táto strana sa stala ich najväčším utláčateľom.

VI

Ale transfer čs. Nemcov sa všeobecne uznával za nevyhnutný a spravodlivý v celej československej spoločnosti. Nevyskytol sa jediný verejný hlas,

jediný významne jší intelektuál či politik nevystúpil proti principu transferu na základe kolektívnej viny všetkých čs. Nemcov. (Domnievame sa, že ďalšie podrobnejšie štúdium ukáže diferencovaný postup v tejto otázke; publikované dokumenty však k tomu zatiaľ nedávajú podklad).

Hoci v čase procesov proti cirkevným hodnostárom a rádom v rokoch 1950-1951 komunisti vytýkali rimskokatolickej hierarchii, že odsudzovala transfer, chránila čs. Nemcov a „rezervoala“ im fary, bola to iba ďalšia zamienka k diskreditácii cirkve. Súčasne s transferom začal sa útok aj na ňu, takže bola v ľažkej situácii: majetok nemeckých cirkvi a rádových spoločnosti sa stal predmetom atakov komunistického ministra polnohospodársstva J. Ďuriša a konfiškácie, hoci iba nedávno fašistická moc proti nemeckému cirkevnému majetku a rádom postupovala úplne rovnako (rozohnanie rádov, uväznenie a internovanie ich predstavených). Rimskokatolicka cirkev sa tak od začiatku dostala do defenzivy a zmohla sa iba na obhajovanie cirkevného majetku ako takého, tvrdiac, že nejde o nemecký, ale cirkevný majetok, dočasne spravovaný Nemcami. Ich odstránením sa vlastnícke pomery majetku nemenia. Takto v záujme záchrany cirkevného majetku ako celku dostala sa cirkev do bludného kruhu, ktorý sa ukázal byť neprekročiteľný.

Arcibiskup dr. J. Beran, ktorý mal za sebou skúsenosť nacistického koncentráku, akcentoval *slovenské* princípy cirkve. Čs. vláda ho spočiatku predstavovala ako svojho „koňa“ a vkladala doňho velkú nádej v urovnani zlých pomerov štátu s Vatikánom; imponovalo jej Beranovo slovanstvo a jeho tolerancia. Beran tak prehliadol zmysel zásadnej otázky transferu v počiatku, čo sa prejavilo aj v jeho vzťahu k nemeckému litoměřickému sídelnému biskupovi Wernerovi, ktorého donútili k abdikácii a sám Beran prevzal po ňom ordinariát jeho diecéze. Arcibiskup Beran neboli kardinál Mindszenty, ktorý ostro a verejne odsúdil vysídlovanie Nemcov z Maďarska a jeho zásluhou tiež prestalo násilné vysťahovávanie juhoslovanských Madarov na práce do českých zemí, keď už chýbali nemecké pravové sily.

Odsudzujúce výroky proti transferu v rimskokatolickej cirkvi vznikli až pozdejšie, keď vláda proti nej začala presadzovať násilné metódy riešenia sporov (konfiškáciu majetku, zoštátnenie škôl a iné). Cirkev sa zo všetkých zložiek v ČSR najskôr presvedčila, čo znamená a aké môže mať dôsledky ustupovanie najzákladnejším ľudským právam, ustupovanie násiliu; až keď to sama poznala na svojom osude.

Okrem poukazovania ekonómov na to, aké nedozierne hospodárske straty vzniknú pre ČSR transferom jediným svetlým bodom vo vtedajšej českej histórii bol redačný kruh *Obzorov*, týždenníku, vydávaného výkonným výborom Čs. strany lidovej. *Obzory* na konci leta 1945 a v jeseni 1945 celkom otvorene, najma v listoch čitateľov, začali systematicky odhalovať brutalitu „divokého“ odsunu, „gestapizmus“, ktoré sa uplatňovali proti Nemcom v zberných táborech, ale aj vôbec v ČSR. Hoci sa tu neozval otvorený hlas priamo *proti zásade transferu*, redakčný kruh *Obzorov* a jeho

spolupracovníkov ako jediný sa zjavne objektívne postavil proti transferu v jeho praktických dôsledkoch. Napokon z tejto iniciatívy vznikli aj akcie niektorých politikov v čs. strane ľidovej (okolo ministra zdravotníctva Procházku), ktoré zasiahli proti brutálne uskutočňovanému transferu (komisia k prieskumu zberných táborov).

Tento jediný výrazný hlas proti vysídleniu čs. Nemcov však bol exemplárne umľčaný. Komunisti a s nimi politicky spriaznení sociálni demokrati (najmä Fierlingovo kŕidlo) sa na čele s ministrom informácií Václavom Kopeckým vrhli na odporcov metód transferu s nepredstaviteľným fanatizmom, usilujúc o lividáciu *Obzorov*; napokon *Obzory* v záujme svojej holej existencie museli problém transferu stiahnuť, pozdejšie iba marginálne poukazujúc na trvajúce násilnestvá (aj v rokoch 1946-1947) s odkazom, že o tom už dávno písali.

Na prerušenú kritiku *Obzorov* nadviazal Peroutkov *Dnešek*, ktorý najmä v Marešových reportážach odhaloval ekonomicke a morálne hrozivé dôsledky transferu.

K vysídleniu čs. Nemcov nemali všetky zložky spoločnosti rovnaký vzťah a nemohli ani niesť rovnakú mieru zodpovednosti. Komunistická interpretácia tomuto tvrdeniu odporuje, snažiac sa urobiť transfer nedielnou súčasťou myslenia a praxe celého národa a teda aj celonárodnej zodpovednosti. Hladať princíp „kolektívnej viny“ Čechoslovákov za „vylikvidovanie“ trojmilionovej nemeckej menšiny z Československa by bolo práve takým nezmyslom, ako uplatňovať tento princíp na konanie čs. Nemcov. Pred ďalším bádaním sa otvára celý rad problémov, komu a ako vyhovoval transfer a kto sa ako na ňom podieľal.

VII

Ak transfer znamenal katastrofu pre tri milióny čs. Nemcov v čase ich násilného vysídlenia a prvých rokov v novej vlasti, dokiaľ tam nezapustili pevne korene, zostáva katastrofálny pre československú spoločnosť v jej povojnovom vývoji a v budúcnosti Československa.

Vidíme to v tomto:

1. Československo ako malý stredoeurópsky štát žijúci medzi dvoma veľmocami Ruskom a Nemeckom zakladal v minulosti svoju štabilitu na vyrovnacom vzťahu k obom mocnostiam, vychádzajúc z logického pochopenia svojej geografickej a historickej skutočnosti. Je otázkou životnej nutnosti a zachovania, aby malé štáty našli svoj modus vivendi so svojimi silnými súsedmi, najmä ak ich zvierali medzi sebou. Pre ČSR je to o to závažnejšie, že ako samostatný štát vznikla vo chvíli, keď obe súsediace veľmoci boli dočasne vyradené zo svojej zahraničnej veľmocenskej politiky a plne boli zaujaté riešením vlastných vnútorných problémov; v Rusku revolúciou a občianskou vojnou, v Nemecku riešením dôsledkov porážky. Preto nemali dostatok možnosti učinne zasiahnuť do stredoeurópskeho priestoru,

kde vzniklo mocenské vákuum. Garantmi Československa sa stali mocnosti, nesúsediac s ČSR, ale značne vzdialené (čo, ako sa historicky ukazuje, je pre Československo „historickým“ šťastím).

Akonáhle však súsediac mocnosti oživli, stredoeurópsky priestor si začali „podávať“: roku 1939 Nemci, od rokov 1944-1945 Rusi, čo bol aj koniec československej nezávislosti, samostatnosti a istej suverenity; vytvárala sa nová „samostatnosť“ v rámci ochrany tej ktorej mocnosti: najprv nemeckej, potom ruskej. Táto triviálna skutočnosť, zvýraznená v ľudovom slogane „9. máj je výmena okupantov“, akoby sa stratila z nášho zorného poľa. (Z tohto hľadiska je pochybné tvrdiť, že vývoj čsl. ľudovej demokracie závisel na schopnosti či neschopnosti vnútropolitických sil; nový patrón ČSR by si skôr či neskôr, pokojne či zbraniami vynútil svoju, gottwaldovskú alternatívnu, čo žiadna chytrosť politikov občianskych strán nemohla zmeniť. Február 1948 bol logickým završením 9. mája 1945, práve tak ako celkom logicky bola riešená otázka čs. reformy roku 1968.) O stredoeurópsky priestor, v ktorom žijú Česi a Slováci, sa bude zápasil dotiaľ, kým obe mocnosti budú existovať, či už budú viľazné alebo porazené, silné alebo oslabené. Teda ak Česi a Slováci naďalej budú chcieť byť len okupovaní, budú sa trpne „prevalovať“ z jednej strany na druhú; avšak ak nebudú chcieť byť len okupovaní a zvolili by si predsa len akúsi reálnu alternatívnu slobody a samostatnosti v rámci súsedstva oboch mocností, nemôžu si vo svojich dejinách, vo svojom živote a v činnosti vytvoríť precedens, ktorý im niektorá z mocnosti predloží ako *nesplatiteľný účet*. V zmysle rovnováhy si musia uchovávať čistý štit k obom súšedom, mať v pohotovosti *obe alternatívy* spolupráce s oboma veľmocami, riadiac sa ich vzostupom či poklesom. *Transferom však možnosť dvoch alternatív bola zničená v prospech jedinej, preferovanej dejinne*. Najma pre Čechov západná nemecká alternatíva spolupráce, súžitia, garancie bola transferom zničená, zatiaľ čo jej nosnosť, potenciálnu silu a variabilitu prevzala alternatíva východná, ruská.

2. Spôsob uskutočňovania transferu so všetkou brutalitou mal pre povojnový československý vývoj osudový význam, ktorý je dosiaľ obecne bagatelizovaný. Za transferu došlo k nevidanému narušeniu hodnôt, hodnotových systémov a civilizačných väzieb. Táto strata hodnôt vychádzala z neúcty a nerešpektovania práv ľudskej osobnosti, jej dôstojnosti a zvrchovanosti, v chápaní človeka *ako človeka*. K československým Nemcom si mohol po máji 1945 dovoliť každý čo chcel: nebolo mu v tom bránené, bolo to dokonca schvaľované a podporované štátnej mocou. A ak sa takto čsl. obyvateľstvo učilo chovať k cudzim, kde malo záruku, že spáchané násilie sa neobráti aj proti nemu? História iba o pár rokov pozdejšie dala odpoveď na túto otázkou viac ako názorne: národ, čo sa dopustí surovosti voči inému národu, sám je jedom tohto zločinu otrávený a v dálšom svojom konaní už jedná tak, ako jedná ako nemočný a nie, silný, suverénny a dôstojný národ. Násilie, obrátené voči inému národu — v hodine viľazstva a čase mieru — obráti sa v konečných dôsledkoch proti nemu samotnému.

Bola to však aj zrada ideálov humanitných a národných, tých zásad, ktoré tomuto národu pomáhali existovať. Národ akoby zabudol na zmysel svojho poslania. „Čím jsme se udrželi nad vodou přes tolikerá protivenství? Čím jiným, než věrností ideálům, vznešeným myšlenkám svobody lidské a národní, pravdy, spravedlnosti pro všechny, víry, lidskosti? ...byli jsme v průběhu svých dějin takřka vždy na straně práva proti zvůli, svobody proti totalismu, velkých ideálů proti krátkodechým heslům — šli jsem obvykle s těmi, kdož usilovali o osvobození člověka z pout býdy mravní a hmotné... Za své místo ve světě jako svéprávný, svobodný a kulturní národ vděčíme této věrnosti, a ničemu jinému. ...Bud zůstaneme jako národ a jako stát věrní témtoto ideálům a dotvrďme své právo na svobodný život, nebo se jim zpronevěříme a ztratíme nárok na to, zvát se kulturním národem, a ztratíme také svůj samostataný stát... státy se udržují těmi ideály, z nichž vznikly. Náš stát byl vybudován na zásadách humanitní demokracie a jako takový vydobyl si svého místa na světě a jenom jako takový má nárok na svéprávný život v rodině svobodných národů. Chceme-li se zpronevěřit ideálům humanity, svobody a demokracie..., pak ...jsme skoncovali se svou národní tradicí a odkazem svých dějin a začínáme zcela novou éru na zcela jiných cestách, jež vedou ke zcela jiným cílům než jaké jsme dosud pokládali za metu svého usilování národního a státního.“ Toto varovanie *Obzorů* v máji 1946 už nebolo ani výstrahou, skôr epilogom za celou jednou dejinnou etapou národa a priam vešteckou viziou *etapy novej*.

Pri „konečnom riešení nemeckej otázky“ v Československu, teda pri vysídlení čs. Nemcov sa v tejto zemi zahniezdilo dovtedy nevidané násilie, ktoré bolo masovo osvojované a uskutočňované českými a slovenskými ľudmi. Bolo jej toľko, že sa na ňu verejne poukazovalo: „...v centru Prahy je dům, v němž bezpečnostní orgány republiky vyslýchají lidi politicky podezřelé. Je bezpečně zjištěno, že mnozí z vyslýchaných jsou tam týráni způsobem, který si nikterak nezadá s metodami gestapa... říkáme jasně a otevřeně, že republika Masarykova a Benešova nebude se brzo smět hlásit k témtoto jménům, dovolí-li aby se *gestapismus šířil v zemi dokonce z moci úřední!*“ (*Obzory*, 1946). Fašistické metody prežívali tak vo svojej pôvodnej podobe, uskutočňované však ľudmi inej národnosti.

Dosledky pre spoločnosť boli desivé. To, čomu sa vyšetrovateľia a ergéisti naučili v nemeckých zberných táboroch po vojne, akoby to po roku 1948 našli už hotové a dotvorené v jáchymovských, ruzyňských či ilavských mučiarňach. Z praxe permanentného násilia sa upevňovala komunistická moc. Ľudia mali ešte čerstvý, nevytratený pocit z prvej okupácie a tak sa celkom logicky začali báť nového pána, ktorý dupal, kričal, cejchoval a bil! A z celkom ľudského hľadiska, civilizačnému oportunizmu, tohto plodu totality, odovzdávali mu svoje hlasy, aby mali pokoj, a priviedli ho k višazstvu.

3. Násilné vysídlenie čs. Nemcov vnieslo do československej spoločnosti nielen zničenie pocitu k ľudským, národným a štátnym hodnotám, ale vytvorila sa tu aj devastácia pocitu aj k akýmkolvek *matériálnym hodnotám*.

To značí že prišiel i mrožiaci, re vichodzí a, pôjde -
pech a řeč chomutovského zahrádkára

Všetok majetok Nemcov bol jediným dekrétom prezidenta ČSR konfiškovaný. Majetok, ziskavaný generáciami, vydobyty rodmi bol odňatý jedinou listinou, jediným podpisom. Nič podobné nová história nepozná — okrem bolševického vzoru — aby v 15 milionovom štáte sa naraz odňal nemovitý a movitý majetok celej päťine obyvateľstva, a ak sa sevrkol — okrem malej časti antifašistov — do 30 kilového uzlička. Čs. štát sa tak dostal do úlohy lupiča, ktorý šmahom vzal majetok chudobným i bohatým len preto, že sa previnili národnosťou. A potom tento majetok veľkoryso rozdával. Dal tak možnosť malým i veľkým zlodejom tak kolosalne kradnúť, ako to dejiny nepoznali.

Celé vlakové súpravy nábytku, skla, porcelánu, byciklov, obrazov, starožitnosti, látok, poľnohospodárskeho náčinia a strojov, fabričkých zariadení a všetkého, čo sa dalo previesť, prudili nielen do českého vnútrozemia, ale do celej republiky, na východné Slovensko. Sem prudili aj vlaky so škrydliami, tehliami, stavebným drevom, oknami a dvermi zo systematicky rozoberaných nemeckých dedín, ktoré ešte „trestajúce“ čs. delostrelectvo nestačilo cvične zničiť. A to, čo zostalo, Fond národnej obnovy (aký honosný názov!) v rámci centralizácie priemyslu úmyselnne roztrieskal: tak zanikli tisicky brusiarni, mačkárni, pil, keramických dielni, výhni, drobných podnikov a fabrik.

To bolo pre ľudskú slabosť príliš nákažlivé. Kto prišiel do pohraničia a videl tú úmyselnú devastáciu, dostal nepochybne chuť k ničeniu, lúpeniu a kradnutiu. „Zlatokopectvo“ dosiahlo takého rozmachu, že sa stalo terčom kritiky dokonca komunistov. Nevadilo nikomu, že prezidentský dekrét označil všetok nemecký majetok za československý národný majetok. Bol to vždy „nemecký majetok“ a v pohraničí bolo dovolené všetko; ako sa nakladalo s Nemcami ako s ľuďmi, tak sa nakladalo aj s ich majetkom, zvieractvom, symbolmi tradicie.

4. Dôsledkom transferu bolo zničenie obrovských hmotných hodnôt na území československého štátu. Zničené boli celé exportné odvetvia ľahkého priemyslu, ktoré mali svoje hlavné sídlo v priemyslovom severočeskom pohraničí (sklo, porcelán, keramika, bižutéria, textil a iné). Tisice hektárov poľnohospodárskej pôdy spustli; zabrala ich buď armáda, alebo sa o ne nik nestaral.

Ekonomicke straty, ktoré sebou transfer prinášal, kalkulovali vo výpočtoch ekonómov: predvídalí, že nebudú pracovné sily (dodnes s biedou pokrývané Poliakmi a Slovákm) v exportnom priemysle, v lesnom priemysle a poľnohospodárstve. Vypočítali, k akým obrovským stratám dôjde pre celé čsl. hospodársrvo. Avšak ani najsmelší ekonóm si nedovolil uprednostniť ekonomický stimul pred politickým. Unizóno napokon vyzneli všetky ekonomicke expertízy: riešime vec dejín, epochálnu vec národa a budúcich generácií, žiadne hľadisko nesmie prekryť tento fakt!

A tak zmizli z povrchu zemského stovky dedín a mestečiek, polia zarastli býlim a drevinami a lúky zhorkli. Nad mnohými rozpadávajúcimi sa tovarňami trčia mrtvé komíny. Aj napriek vládnym ekonomickým injek-

ciám pohraničie ekonomicky spustlo. Návštevník Československa, ktorý na hraniciach Bavorska a Rakúska opúšťa civilizovanú krajinu, prichádza do iného civilizačného pásma, do inej civilizácie, akoby zaostalej Ázie. Zem, ktorú generácie čs. Nemcov po stáročia kultivovali, bola vrhnutá — bez laskavých rúk — na desať ročia do beznádejnej devastácie. Čo získal národ z majetku troch miliónov Nemcov? Na túto otázku sotva možno odpovedať pozitívne. Stratil nielen morálne, ale aj materiálne.

VIII

Hromadne vysídlenie čs. Nemcov znamenalo porušenie základného ľudskejho práva: práva na domov, práva na vlast. Ak sa dnes my vehementne hlásime k ľudským právam a bojujeme za ich dodržiavanie, právo na domov a vlast musíme považovať za prvoradý postulát nielen v súčasnom chápali, ale aj v historickom zmysle. Nerobíme tým advokátov nacistickým a fašistickým vrahom, ktorí potupili meno veľkého nemeckého národa pred dejinami. Dopadol na nich trest a bude dopadať súd dejin. Ale takisto nemôžeme zatvárať oči nad faktom, že v našej nedávnej minulosti v našej zemi došlo k zločinu, ktorý sa nám v mnohých formách mstí dosiaľ a komplikuje našu budúcnosť, mier našich potomkov.

Vysídlenie čs. Nemcov nie je iba nemecká tragédia, ale je to aj tragédia naša. S ňou a jej následkami sa musíme vyporiadať predovšetkým sami v sebe a pre seba. Čo je nemecké — v zlom i dobrom — nechávame Nemcom. Našu vinu musíme s plnou zodpovednosťou riešiť my, ak sa nechceme dočkať ďalších opakujúcich sa dejstiev tejto tragédie.*

* Viz tiež str...